

Кам'янець-Подільський багатопрофільний
навчально-реабілітаційний центр

**Розвиток слухового сприймання
у дітей з вадами слуху
на індивідуальних заняттях**

Вчитель інд. роботи
Остапова Т.І.

Зміст

Вступ	3
Розділ I. Розвиток слухового сприймання у дітей з вадами слуху на індивідуальних заняттях	6
Розділ II. Формування звуковимови у дітей з вадами слуху	26
Розділ III. Використання сучасних комп'ютерних технологій на індивідуальних заняттях з розвитку слухового сприймання та формування вимови ...	28
Висновки	49
Список використаних джерел	52
Додатки	

Вступ

Актуальним завданням реабілітаційної педагогіки є розробка ефективних методів педагогічної терапії і корекції, компенсації, ігротерапії, спрямованих на відновлення фізичного, психічного, морального та духовного здоров'я дитини.

Стержневою ідеєю нової школи є збереження особистості, виховання у складних, а інколи і драматичних обставинах життя.

Це спонукає педагогів до подолання установлених стереотипів, застарілих цінностей підходів, пошуку нових ідей, створення інтелектуальної основи школи ХХІ століття - школи життєтворчості, в якій утверджується проективна особистісно зорієнтована педагогіка

У рамках програми "Діти України" розроблено проект Державної цільової програми "Діти-інваліди" та модель реабілітаційного центру. Ці нові документи дають уявлення про сучасну освіченість людини, суспільні вимоги до загальної освіти, соціальної реабілітації тих, хто цього потребує.

Все це спрямовано на розвиток слухового сприймання, формування вимови та виховання почуттів у дітей з вадами слуху.

Рівень мовленнєвої компетенції дитини - є найважливішим серед інтеграційних показників її розвитку. У процесі навчання і виховання дітей велику роль відіграє мова, оскільки вона є не тільки знаряддям мислення і засобом спілкування, що дуже важливо, а і засобом передачі накопичених людських знань. Тому, в процесі пізнання дитиною світу, важко переоцінити роль володіння мовленням.

Вивчаючи та засвоюючи рідну мову, діти мають змогу повноцінно спілкуватися, сприймати і пізнавати світ об'єктивних реалій, залучатися до скарбниці національної та світової культури. Разом з тим мова сприяє розвитку їх інтелектуальних здібностей, а це, свою чергою, дає можливість повніше реалізувати себе як особистість.

Найскладнішою проблемою сурдопедагогічної теорії та практики справедливо вважається вивчення мови і опанування мовленням дітьми з вадами

слуху тому, що воно ускладнено порушенням функціонування важливого сенсорного каналу.

Досить довго триває процес засвоєння дітьми правильної вимови звуків рідної мови. Впродовж першого-другого років життя в арсеналі дитини з'являється їх значна кількість. Дитина з нормальним слухом опановує у повному обсязі звуковим комплексом фонетичної системи, як правило, до п'яти років.

Діти з вадами слуху позбавлені можливості, самостійно, без спеціально організованої роботи сприймати навколишні звуки, і таким чином, оволодіти усним мовленням як повноцінним засобом спілкування.

Питання формування усного мовлення та корекція вимови у глухих і слабочуючих дітей не втрачає актуальності й сьогодні. Сурдопедагогам добре відомо, що вже на самому початку корекційної роботи у дітей з вадами слуху формується неправильна вимова багатьох звуків, складів, слів. Прикладом цього є: сплутування звуків за способом та місцем творення, оглушення дзвінких приголосних, тверда вимова м'яких, гугняве мовлення, а також вади голосу, темпу, ритму і т. ін. Усе це ускладнює усне спілкування з оточуючими. Звідси й пошук нових підходів для вдосконалення методики навчання мови й мовлення, адже практичне розв'язання окреслених питань є одним із шляхів соціалізації нечуючої дитини, її інтеграції в суспільство.

Повноцінне включення дітей з вадами слуху в суспільно корисну діяльність, в суспільство оточуючих їх чуючих людей в значній мірі залежить від оволодіння ними, зокрема, усною мовою.

Контакт з чуючими передбачає уміння дітей з вадами слуху розуміти звернену до неї мову співбесідника шляхом читання з губ для слухо-зорового сприймання та вміння говорити розбірливо, зрозуміло для оточуючих.

Основними завданнями роботи з розвитку слухового сприймання у дітей з вадами слуху являються: максимальний розвиток їх залишків слуху, створення на базі розвинутого слуху якісно нової слухо-зорової основи для сприймання ними усної мови, а також використання слухового сприймання для приближення вимови глухого до природнього звучання живої виразної мови нормально чуючих

людей.

Недосконала в фонетичному відношенні мова учнів, яка потребує багаторазових виправлень, повільний її темп не можуть не впливати на хід уроку, на об'єм пропонуємого на уроці матеріалу. Тому турбота про якість вимови у дітей з вадами слуху являється завданням всього педагогічного колективу БНРЦ.

Одним із завдань роботи з розвитку слухового сприймання є збагачення уяви у дітей з вадами слуху про світ немовних звуків, допомога їм в орієнтації в оточуючому світі звуків.

Розділ І. Розвиток слухового сприймання у дітей з вадами слуху на індивідуальних заняттях

Основним змістом роботи з розвитку слухового сприймання у дітей з вадами слуху на індивідуальних заняттях являється навчання їх сприйманню на слух усної мови. Це навчання сприйманню на слух мови вчителька Остапова Т.І. здійснює на уроках індивідуальної роботи в умовах широкого використання звукопідсилюючої апаратури стаціонарного типу, індивідуальних слухових апаратів типу Вабос та інших за допомогою комп'ютера.

Під час індивідуальних занять з розвитку слухового сприймання та формування вимови вчителька Остапова Т.І. використовує ефективні педагогічні технології, сучасні комп'ютерні технології при постановці корекції, автоматизації і диференціації звуків, застосовує різні ігрові ситуації, комп'ютерні ігри відповідно до специфіки дітей з вадами слуху, що сприяє поліпшенню навчально-виховного процесу, розвитку розумових здібностей дітей, їх особистості. Все це здійснюється з метою оволодіння і впровадження в практику діяльності інноваційними формами, новими педагогічними технологіями, методичними рекомендаціями до проведення індивідуальних занять з розвитку слухового сприймання та формування звуковимови у дітей з вадами слуху.

В кожному окремому випадку вчителька обирає той спосіб спілкування з дитиною, який забезпечить взаєморозуміння і можливість керувати діями дитини.

Матеріалом, який вчителька пропонує дітям з вадами слуху для сприймання на слух являються слова, словосполучення, фрази. І тільки при достатньому розвитку слухового сприймання для сприймання на слух учням пропонуються склади і окремі фонеми.

В процесі роботи на індивідуальних заняттях учні вчаться виконувати доручення, сприйняті тільки на слух, відповідати на запитання, переказувати почуті, писати слухові диктанти. Дуже важливо, щоб відповідна реакція дитини з вадами слуху на сприймання визначеного матеріалу на слух була природною: при прослухуванні доручень учень повинен їх виконати, не повторюючи, при

прослухуванні запитань відповісти на них і т.д.

На індивідуальні заняття вчителька бере тільки той мовленнєвий матеріал, який опрацьований за змістом у класі чи в групі. На першому році слухового тренування розвиток слухової функції дитини з вадами слуху починається з навчання розрізненню на слух фраз (слів) після слухо-зорового тренування. Спочатку учень вчиться розрізняти фрази (слова) при виборі з 2-х. При цьому вчителька дає фрази (слова) написані на карточках і в процесі слухового тренування вони знаходяться перед очима учня.

Якщо в процесі заняття після 5-6 разового повторення фраза (слово) на слух учнем не сприймається, то вчителька подає її слухо-зорово і вона сприймається слухо-зорово з послідувачим сприйманням тільки на слух. Якщо дитина розрізнила фразу на слух, то вчителька пропонує учню для розрізнення на слух словосполучення і слова, які входять в цю фразу.

Якщо дитина добре розрізняє слова, словосполучення, то вчителька пропонує для розрізнення на слух фрази. Таким чином збільшується кількість фраз і слів, які вчителька пропонує учню тільки на слух. Поступово вона забирає карточку і учень вчиться розрізняти на слух фрази і слова без опори на карточки.

В першому класі вчителька починає заняття слухо-зорово за допомогою карточки з запитаннями: Як ти чуєш? Що ти зараз будеш робити?

Учень відповідає, не повторюючи запитання. При цьому вчитель слідкує за грамотністю усної відповіді учня. Учню пропонуються доручення: Візьми олівець. Візьми ручку. Учень сприймає доручення слухо-зорово, виконує їх і говорить, що він зробив. Наприклад: Я взяв олівець. Я взяв ручку. Потім вчителька пропонує учню прослухати фрази: Дай олівець. Дай ручку. При прослуховуванні перед учнем лежать карточки з цими фразами. При цьому вчитель показує учню на ту карточку, яку він сприймає тільки на слух. Карточки забираються, учень сприймає доручення тільки на слух, виконує їх і говорить, що він зробив.

Потім учню пропонуються для розрізнення на слух слова олівець, ручка. Слова спочатку розрізняються слухо-зорово, а потім тільки на слух.

Поступово на слідуючих заняттях збільшується кількість слів, фраз. Наприклад. Дай олівець. Дай ручку. Дай пластилін. Дай зошит. Учень спочатку розрізняє фрази слухо-зорово, а потім тільки на слух. Потім учню для розрізнення на слух пропонуються 4 слова: зошит, пластилін, ручка, олівець.

Далі учню пропонується при слухо-зоровому сприйманні виконати доручення: Дай ручку. Візьми ручку. Дай пластилін. Візьми пластилін. Потім для розрізнення на слух пропонуються слова: дай, візьми. Слова написані на карточках і лежать перед учнем. Після правильного (вдалого) розрізнення слів, учню пропонуються на слух доручення типу: Дай олівець. Візьми ручку і т.д. Учень сприймає доручення на слух, виконує їх і говорить, що він зробив.

На слідуючому занятті вчителька пропонує учню слова для сприймання відразу на слух без попереднього слухо-зорового тренування. Для полегшення сприймання ці незнайомі за звучанням слова вчителька вводить у фразу, яка складається зі слів, звуковий образ яких вже відомий учневі. Наприклад, учню знайома за звучанням фраза: Візьми книгу. Йому також знайоме за звучанням слово "хлопчик". Учню пропонується на слух фраза: хлопчик взяв книгу. В цій фразі слово "взяв" незнайоме за звучанням. Пізніше дається відразу на слух така фраза: Хлопчик читає книгу. Слово "читає" незнайоме за звучанням.

Учень вчиться сприймати незнайомі за звучанням слова відразу на слух, опираючись не тільки на свій слух, але і на певну смислову догадку.

Для сприймання на слух вчителька дає тексти. Спочатку тексти складаються зі слів, знайомих за звучанням, тобто знайомі за звучанням слова даються в різних сполученнях. Поступово в тексти вчителька починає включати слова, незнайомі за звучанням. Учень, опираючись на слух і смислове домислення, розпізнає дані слова.

При сприйманні на слух тексту вчитель вчить дитину попереду всього розуміти основний зміст тексту. При цьому необов'язково точне сприймання всіх слів у тексті.

Учню кожний текст вчителька пропонує відразу на слух. Після неодноразового прослуховування тексту пропонує учню намалювати

(схематично) на комп'ютері, або розказати, про що говориться у тексті. Якщо учень не може виконати це завдання, то вчителька пропонує текст другий раз. Потім текст сприймається слухо-зорово (один раз). Далі текст сприймається тільки на слух по реченнях. Спочатку речення і слова вчителька дає по порядку, а потім деформовано. Після того, як учень навчиться розрізняти на слух текст, вчителька пропонує йому виконати ряд завдань до тексту. При відповідях учню дається картинка чи текст, написаний на карточці. Учень сприймає питання відразу на слух. Якщо учень після 2-х разового повторення не зміг зрозуміти питання, то питання сприймається учнем слухо-зорово. Текст вважається відтвореним, якщо учнем сприймаються на слух всі слова і фрази тексту, подані деформовано, а також учень відповідає на запитання до тексту, задані тільки на слух.

Наприклад. Учень сприймає по темі "Моя сім'я" на слух фрази і слова, звуковий образ яких йому знайомий. Потім вчителька говорить: Будеш слухати оповідання. І читає оповідання "Сім'я".

Учень сприймає текст відразу на слух. Вчитель питає що тичув(-ла)? і пропонує відтворити зміст в схематичних малюнках на комп'ютері. Потім текст читається другий раз і учень розповідає, що він почув.

Після цього вчителька читає текст по реченнях. Учень сприймає речення на слух, повторює його і складає картинки з розрізаних фігурок, або з почутих речень (оповідання).

На слідуючому занятті текст сприймається учнем на слух. Вчителька читає текст цілком або по реченнях в залежності від можливостей учня.

Потім учню пропонується прочитати текст написаний на карточці. Після прочитання тексту карточка з текстом забирається і учню пропонується для сприймання на слух окремі слова, та словосполучення.

На послідуючому занятті учень сприймає текст відразу на слух, потім перед учнем кладеться карточка з написаним текстом.

Вчитель пропонує учню для сприйняття відразу на слух запитання до тексту. Для полегшення роботи учню може бути поданий текст чи картинка до

нього.

Учень сприймає запитання і відразу ж відповідає не повторюючи питання. Відповіді можуть бути як короткими, так і повними.

Вчителька домагається, щоб мовленнєвий матеріал, який сприймає учень, вимовлявся голосом нормальної розмовної гучності, в нормальному темпі, з правильним виділенням ударного складу, з дотриманням правил орфоепії.

Використання ЗПА чи індивідуальних СА для розвитку слухового сприймання у дітей з вадами слуху

Вся робота з розвитку слухового сприймання у дітей з вадами слуху проводиться з використанням ЗПА або СА при правильно підібраному режимі підсилення. Режим підсилення підбирається кожному учню, виходячи з його індивідуальних залишків слуху та особливостей.

За допомогою слухових апаратів у дітей з вадами слуху розвивається слухове сприймання. .

При слуховому сприйманні без СА діти часто замінюють слова одне одним. Ці заміни з'являються у них при відтворенні почутого. Вони бувають адекватними і неадекватними. До адекватних відносяться такі слова, як мука - "муха", пісок - "ісох", мильниця - "вулиця"; неадекватних - голуб - "дім", дзеркало - "масло" і т.д.

Важливим є те, що при сприйманні цих слів з допомогою слухових індивідуальних апаратів неадекватних замін зустрічається менше, ніж при сприйманні без них.

Адекватні заміни зустрічаються декількох видів. Слово може замінюватись:

- 1) Словом: дим - "дім", обід - "дід", діжка - "ніжка".
- 2) Контуром: вівторок - "танок", льотчик - "льотчи", масло - матто.
- 3) Голосним звуком: круг - 'У, жук - "у".
- 4) Скороченим словом: мед - "ме", лід - "лі", снідаю - "снідано"

5) Складом: жук-"ту", круг-"ту", лід-"тр»

В результаті систематичного використання індивідуальних СА покращується, ефективніше розвивається слухове сприймання учнів.

Роботу з розвитку слухового сприймання за допомогою індивідуальних СА вчителька проводить на мовленнєвому матеріалі. Це робота над текстом, словами, над фразами, над словосполученнями з розмовно- побутового характеру, або з мовленнєвим матеріалом, пов'язаним з вивченням предметів загальноосвітніх дисциплін.

Індивідуальні слухові заняття вчителька будує слідуючим образом.

Спочатку дитині пропонується розрізнати мовленнєвий матеріал на максимальній віддалі від педагога за допомогою індивідуального слухового апарату.

При сприйманні та розрізненні мовленнєвого матеріалу на слух дитина прослуховує те чи інше слово (фразу), не маючи перед собою ніякого наочного матеріалу. Оцінка відповіді підводиться після відтворення дитиною почутого. Якщо ж учню важко відтворити почуте слово (фразу), вчителька дає дитині відповідну картинку або карточку іноді, проговорюючи те чи інше слово (фразу) слухо-зорово. Якщо ж та чи інша мовна одиниця відтворювалась приблизно, то віддалі на який проводилось прослуховування, зменшувалась. Це зменшення віддалі проходить до тих пір, поки дитина не відтворить мовну одиницю точно чи її приблизні відповіді більше не змінюються.

Слід відмітити, що відстань, на якій проходило сприймання і розрізнення на слух мовленнєвого матеріалу, коливалось від 0,1м до 1 м від СА.

Слідуючим етапом роботи було розрізнення мовленнєвого матеріалу за допомогою СА, а потім без нього. Спочатку розрізнення йшло слухо-зорово, а потім вже на слух.

При цьому спочатку мовленнєвий матеріал відпрацьовувався на мінімальній відстані від СА, поступово вона збільшувалась до максимальної.

Розрізнення мовленнєвого матеріалу завжди проводиться з зоровою опорою на картинки, на яких відображались окремі об'єкти чи дії, які відповідали

запропонованим словам, словосполученням, фразам. В тих випадках, коли у дитини зустрічались вимовні труднощі у називанні даних об'єктів чи дій або її відповідь мала не чітку уяву про склад слова, пропонувались карточки з ізольованими словами, словосполученнями, фразами.

Крім цього на карточках був записаний той мовленнєвий матеріал, який неможливо чи важко було уявити, у вигляді малюнка.

Наприклад: скачи, хлопни, кашель.

В таких випадках учень показував карточку і виконував відповідні дії.

Весь програмовий матеріал, який відпрацьовувався на слух, дитина спочатку сприймала з СА, слід відмітити, що краще сприймався мовленнєвий матеріал, смисловий зміст якого був уже добре відомий учню.

Можна зробити висновок, що ціле направлена навчання з використанням індивідуальних СА дає можливість розвивати слухову функцію дитини. Це виражається в умінні розрізняти мовленнєвий матеріал на слух за допомогою СА і без нього на робочій та резервній віддалі і у можливості сприймати на слух незнайомі слова і фрази, спілкуватися з оточуючими людьми на основі слухового і слухо-зорового сприймання.

Використання індивідуальних слухових апаратів дає велику можливість розвивати слухове сприймання учнів.

Види роботи під час слухового сприймання на індивідуальних заняттях.

Розвиток слухового сприймання мови на слух вчителька проводить шляхом розвитку і реалізації невикористаних резервів тонального і мовленнєвого слуху дітей з вадами слуху.

Спеціальні тренувальні вправи сприяють накопиченню слухових образів слів, словосполучень, фраз і, звичайно, зміцненню слухо-кінестетичних зв'язків, в результаті чого навіть неповне сприймання звукової структури мовленнєвої одиниці являється достатнім, щоб сприйняти всю мовленнєву одиницю (наприклад, слово).

В процесі розвитку мовленнєвого слуху у дітей з вадами слуху, в ході

тренувальних вправ виявляється набір відомих образів (фонем або варіантів), які сприяють сприйманню інформації учнями, які мають вади слуху.

Важлива роль в розшифровці одержаного повідомлення належить контексту, який при опорі учня на домислення й окремі сприйняті на слух мовленнєві елементи, сприяють відтворенню цілого.

В процесі навчання слухове сприймання розвивається, стає складним, різnobічним, ціленаправленим.

В результаті систематичних вправ слухові образи фраз, словосполучень, слів стають більш чіткішими і диференційованими.

В умовах створення слухо-мовленневого середовища великого значення набуває відбір мовленнєвого матеріалу для слухових тренувань.

Навчання сприйманню мови на слух ведеться в руслі навчання дітей з вадами слуху мові в його комунікативній функції. А тому в систему слухових тренувань включається такий мовленнєвий матеріал і такі види роботи, які відповідають цьому принципові.

В системі роботи з розвитку слухового сприймання у дітей з вадами слуху вчителька використовує аналітико-синтетичний метод, який з перших днів навчання передбачає сприймання в ході слухових тренувань не тільки цілісно мовленнєві одиниці (слова, фрази), але й окремі склади, звуки, які складають слово.

Аналітико-синтетичний метод застосовує вчителька і при навчанні сприйманню на слух незнайомих текстів. Учні тренуються в глобальному сприйманні тексту з оволодінням виділяти головну думку твору, а також в сприйманні тексту по фразах (реченнях).

Мовленнєвий матеріал, який включається в слухове тренування повинен бути найбільш необхідним у спілкуванні, знайомим учням за значенням. В процесі навчання мовленнєві конструкції поступово і постійно ускладнюються.

При роботі з розвитку мовленнєвого слуху вчителька використовує диференційований підхід при навчанні сприйманню мови на слух учнями з різним тональним слухом, різним мовленнєвим розвитком та іншими індивідуальними

особливостями.

Всі ці особливості враховуються при підборі мовленнєвого матеріалу, типу апаратури, режиму підсилення віддалі, на якій учень сприйматиме матеріал без апаратури.

Завданням індивідуальних занять являється розвиток слухового сприймання мови учнів.

Роботу з розвитку слухового сприймання учнів на індивідуальних заняттях вчителька починає з розрізnenня на слух матеріалу розмовно-побутової мови, запитань, прохань, доручень, зв'язаних з організацією навчальної діяльності.

Мовленнєвий матеріал розмовно-побутової мови найбільше сприймається учнями.

Вчителька пропонує учню запитання про пори року, про погоду, дні тижня, запитання автобіографічного характеру.

Наприклад, в 2 класі вчителька пропонує учням розрізняти на слух матеріал про погоду, пори року, про працю людей в різні пори року.

- Яка пора року настала (прийшла) ?
- Назви зимові місяці (весняні, літні, осінні).
- Яка погода взимку (весною, влітку, восени) ?
- Назви ознаки зими (весни, літа, осені).
- Які птахи зимують у нас (відлітають у теплі краї) ?
(прилітають до нас весною) ?
- Як ти допомагаєш пташкам взимку (весною) ?

Поступово матеріал, який вивчається на індивідуальних заняттях розширюється, ускладнюється.

Наприклад, в 7-6 класі вчителька пропонує учням розрізняти на слух такі запитання про явища природи:

- Опиши зимовий (весняний, літній, осінній) день.
- Яка пора року тепліша осінь чи зима (літо чи весна) ?
- Осінь холодніша зими (літо холодніше весни). Це вірно?

- Ні, зима холодніша від осені (весна холодніша від літа).
- Який день тепліший (холодніший) вчора чи сьогодні?

Також вчителька пропонує учням запитання автобіографічного характеру:

- Як тебе звати?
- Твоя сім'я велика чи маленька?
- Де працює твоя мама?
- В якому році ти народився (лась)?
- Коли в тебе день народження?
- В якому класі ти вчишся?

Сприймання на слух мовленнєвого матеріалу розмовно-побутового характеру підготовляє учнів до розрізnenня на слух запитань, прохань, доручень, ведення діалогу.

Розрізnenня на слух запитань, прохань, доручень включають два аспекти: диференціація на слух фраз, зв'язаних з організацією навчальної діяльності, фраз, виражених різними словосполученнями.

Так, на уроках з індивідуальної роботи учні вчаться розрізняти на слух доручення зв'язані з організацією навчальної діяльності типу:

- Відкрий підручник на сторінці 52.
- Знайди вправу 95.
- Прочитай завдання до вправи.
- Що ти зробив (ла)?

Доручення, виражені різними словосполученнями, вимагають спеціально відведеного часу для засвоєння їх на слух.

При цьому використовуються такі види роботи:

1) робота з картками. На картках написані доручення.

- Візьми ручку.
- Попроси олівець.
- Намалюй трикутник та інші.

Учень сприймає на слух доручення, виконує його і звітує про його виконання.

- Я взяв олівець (червоний, синій, зелений і т.д.).
- Я намалював трикутник.

2) Робота з малюнками, на яких зображені зимові (літні) розваги дітей.

Учитель в мікрофон (за екраном) говорить речення:

- Наташа катається на лижах.
- Діти ліплять снігову бабу.
- Сашко катається на ковзанах.
- Юля грається в пісочниці.
- Діма катається на велосипеді.
- Діти ліплять з піску фортецю.

Учень сприймає речення, відшукує мишкою відповідний малюнок на комп'ютері, повторює це речення.

Потім вчитель запитує в учня, коли відбувається зображена на малюнку дія взимку чи влітку? Учень дає відповідь на дане запитання.

- Взимку і в цей час показує відповідні малюнки на комп'ютері.
- Влітку і теж показує на комп'ютері малюнки відповідні даній порі року.

Поступово матеріал ускладнюється.

Так, на матеріалі уроків з української мови (7 кл) вчила дітей розрізняти на слух доручення з використанням дієслів в минулому, теперішньому і майбутньому часі типу:

- Розкладти малюнки по порядку дій і скласти з ними речення.
- Дівчинка буде витирати пил.
- Дівчинка витирає пил.
- Дівчинка витерла пил.
- Коля буде вішати картину.
- Коля вішає картину.

- Коля повісив картину.

3) Виконання доручень.

Учитель дає учню доручення, учень виконує їх, потім звітує про їх виконання.

Йди (підійди, відійди) до столу (парти, вікна, дверей, шафи).

- Підійди (йди, відійди) до товариша, вихователя, вчителя.
- Йди (пройди, піди) по коридору (класі, спальні, їдальні).
- Грайся (читай, розв'язуй, чергуй).

Після виконання доручень на запитання вчителя

- Що ти зробив (-ла)?

Учень (-ниця) відповідає:

- Я підійшов (-ла) до столу.
- Я підійшов (-ла) до парті.

Сприймаючи на слух в 2 класі слова протилежного значення, доручила учням виконати такі доручення:

- Візьми велику (маленьку) ляльку.
- Візьми широку (вузьку) стрічку.
- Візьми довгу (коротку) лінійку.
- Візьми тонкий (товстий) олівець та інші.

Виконавши доручення, учні звітували:

- Я взяв (-ла) велику ляльку.
- Я взяв (-ла) широку стрічку і т.д.

Цікавим видом роботи являється робота з конструктивною картинкою або макетом.

Учитель пропонує для розрізнення на слух різні доручення, виражені словосполученнями з прийменниками, які вживаються з іменниками різних родів. Учень виконує доручення: відшукує відповідні малюнки із зображеними предметами, прикріплює їх до конструктивної картини і звітує про виконання

доручення.

Наприклад:

- Постав диван біля стіни.
- Повішай картину над диваном.
- Постав крісло біля дивану.

Вчителька практикує використання інтерактивних прийомів на індивідуальних заняттях. Важливим розділом цієї роботи являється уміння вести діалог. Спочатку ведеться діалог учителя з учнем, поступово передається учневі активна роль у діалозі. Наприклад (запитай у мене про сім'ю, про їдальню) і т.д.

Вчителька практикує діалог між учнями, вчить їх правильно формулювати запитання і відповідати на них.

При веденні діалогу використовуються такі види роботи:

I.Ігри.

Наприклад, вчителька проводила гру "Маленька господарочка" з використанням слів, словосполучень, протилежних за значенням.

Учитель. Будемо грati в гру "Маленька господарочка".

Я продавець, а ти маленька господарка.

- Добрий день.
- Доброго дня.
- Що ти хотів (-ла) купити?
- Я хотів (-ла) купити посуд.
- А що саме ти хотів (-ла) купити?
- Дайте мені, будь-ласка, велику каструлю.
- Зараз пошукаю. Деся повинна бути.
- А ось вона.
- Бери.
- Дякую.
- А маленькі каструлі у вас є?
- Так є. Можеш вибрати.
- Я візьму ось цю каструлю.

- Добре. Бери.
- Покажіть мені, будь-ласка, широку і низьку кастрюлю.
- Будь-ласка, дивись,
- Я куплю її.
- У нас у магазині є гарні глибокі і міцні тарілки. Можеш купити.
- Можна подивитись?
- Так. (Учениця вибирає тарілки).
- Я взяла 5 мілких і 6 глибоких тарілок.
- Ти все купила?
- Ні. Я хотіла ще купити чашки.
- Скажіть, будь-ласка, маленькі чашки у вас є?
- Ні. Немає. Тільки великі є у продажі.
- Заходь, може будуть.
- Добре. Я зайду іншим разом.
- Скільки коштує покупка?
- Покупка коштує двадцять гривень п'ятдесят копійок.
- Візьміть, будь-ласка, гроші.
- Дякую за покупку.
- І вам спасибі.
- Заходь, будь-ласка, ще .До побачення.

Під час діалогу учні вчилися розрізняти на слух слова з протилежним значенням, звертатись до продавця з запитаннями та проханнями, закріплювались навички культури поведінки.

2. Демонстрація по ходу діалогу. (Використання комп'ютера).

Демонстрація може застосовуватись при вивченні таких тем, як "В роздягальні", "В шкільній бібліотеці", "У спальні", "У магазині", "В аптекі" та інших.

3. Діалог з використанням малюнків, серії малюнків.

Малюнки або серії малюнків застосовувались для ведення діалогів на слідуючі теми:

"Допомога пташкам взимку", "Зимові розваги", "Професії наших мам", "Про працю людей весною".

При веденні діалогу за серією малюнків на тему: "Професії наших мам" дитині були задані слідуючі запитання:

- Яке скоро буде свято?
- 8-е березня.
- Кому присвячене це свято?
- Це свято присвячене нашим мамам, бабусям, сестричкам, жінкам.
- Назви професії жінок, які ти знаєш?
- Я знаю професії жінок: учитель, лікар, медсестра, продавець, швея, будівельник, бібліотекар.
- Покажи на малюнках (вчителька використовує комп'ютерну програму) жінку лікаря, вчительку, кухаря, медсестру, продавця, швею, будівельника, бібліотекаря.
- Що робить кухар, вчитель, продавець, лікар, медсестра, будівельник, бібліотекар.
- Кухар варить їжу.
- Вчитель вчить дітей.
- Лікар і медсестра лікують людей.
- Будівельник будує будинки.
- Продавець продає продукти, товар.
- Швея шиє одяг.
- Бібліотекар видає книги.

В своїй практиці вчителька застосовує ведення діалогу після екскурсії, вихідного дня, канікул, переглянутого фільму де діти діляться своїми враженнями про побачене, пережите.

Одним з важливих розділів програми являється розрізнення на слух речень. Матеріал цього розділу тісно пов'язаний з матеріалом по формуванню граматичної будови мови.

При навченні умінню розрізняти на слух речення застосовуються такі прийоми роботи:

1) Складання схем речень із паперових смужок. Учитель (за екраном) читає речення, учень складає це речення із паперових смужок. Цей вид роботи вчителька застосовує в 1-2 класах, коли дитина затрудняється в сприйманні на слух речень складної конструкції із-за значного зниження слуху або відсутності досвіду сприймання мови на слух.

2) Підбір малюнків. (Вчителька використовує комп'ютер). Учитель (за екраном) читає речення, а учень підбирає мишкою на екрані комп'ютера відповідний малюнок і повторює почуте речення.

Вчителька проводила таку роботу з загадками на тему: "Птахи". За екраном загадувала загадки, а учні підбирали малюнки птахів мишкою на екрані комп'ютера і називали їх.

Наприклад:

Загадки:

"Маленький, сіренький, на соняшник сів, надзьобався добре й далі полетів".

(Горобець).

"Біла латка, чорна латка по дереву скаче." (Сорока).

"Вірно людям я служу,

їм дерева сторожу.

Дзьоб міцний і гострий маю,

Шкідників видобуваю". (Дятел).

Розгадування загадок тренує розум, розвиває спостережливість, увагу, пам'ять, кмітливість, збагачує і закріплює словниковий запас, розвиває мовлення учнів.

3) Доповнення речень за малюнками і без малюнків. (За екраном) вчителька читає частину речення, учень закінчує його, спираючись на ілюстративний матеріал, який учень відшукує мишкою на екрані комп'ютера.

Наприклад, по темі: "Розрізнення на слух речень з словами протилежного значення" вчителька пропонує учневі доповнити речення за малюнками, які учень відшукує мишкою на екрані комп'ютера: Це велика машина, а це ...

Це товстий олівець, а це ...

Взимку холодно, а влітку ...

Це низький будинок, а це ...

4) Підбір картинок з реченнями із декількох подібних. На картках записані речення. Учитель читає їх за екраном, учень відшукує потрібну картку і прочитує речення.

При роботі по темі: "Розрізнення на слух слова в різних контекстах" учень (-иця) відшукував (-ла) картку з прочитаним учителем реченням і повторював (-ла) його.

Наприклад:

- Робітник зробив деталь.
- Учень зробив помилку.
- Диктор зробив повідомлення про погоду.

5) Ігри.

Гра являється засобом формування навичок словесної мови та слухового сприймання.

Підбираючи матеріал для ігрової діяльності, необхідно пам'ятати про матеріал навчальної програми.

З цією метою для розрізнення на слух речень вчителька проводила ігри:

"Пори року", "Де хто живе?", "Знайди картинку", "Вірно-невірно", "Мавпочки", "Зроби так", "Чарівна квіточка" та ін.

При розрізенні природничого матеріалу на тему: "Свійські тварини" у 2 класі вчителька проводила гру: "Вірно-невірно". При цьому вчителька задавала учню такі запитання:

- Вовк, лисиця, ведмідь - це свійські тварини.
- Вірно?
- Ні, невірно. Це дикі тварини.
- Корова, свиня, кури - це дикі тварини?
- Вірно?
- Ні, невірно. Це свійські тварини.
- Свійські тварини живуть у лісі? Вірно?
- Ні, невірно. Свійські тварини живуть вдома.
- Подивись на екрані комп'ютера на малюнок і скажи:
- У свині теля? Вірно?
- Ні, невірно. У свині порося.
- Подивись на екрані комп'ютера на малюнок і скажи:
- У корови порося. Вірно?
- Ні, невірно. У корови теля.

Досвід широкого використання ігор переконує, що вони не тільки розвивають слухове сприймання учнів, сприяють формуванню мови учнів, а й посилюють інтерес до знань, виховують дисциплінованість та самостійність у діях.

Робота з деформованими реченнями використовується у випадках, коли речення, які пропонуються учню, поширені, складносурядні або складнопідрядні.

Наприклад, по темі: "Розрізнення речень з словосполученнями, що означають стан особи чи середовища, якість чи ступінь дії", вчителька запропонувала учню речення: Сергій повернув направо від дороги. (2 клас)

Речення пишеться на картці, потім картка розрізається на окремі слова. Учитель (за екраном) читає речення, учень повинен скласти речення із окремих слів.

Одним із розділів програми з слухового сприймання являється розрізнення на слух математичного матеріалу.

При розрізненні математичного матеріалу важливим являється навчити дітей сприймати на слух математичні терміни і вирази. Приклади і задачі, які використовуються на індивідуальних заняттях не повинні викликати в учнів труднощів при їх розв'язанні.

Сприймання математичного матеріалу на слух може супроводжуватись такими прийомами роботи, як підбір

відповідних малюнків, складання прикладів із різних цифр (робота з комп'ютером: відшукування, підбір мишкою на екрані відповідних малюнків, складання прикладів із різних цифр), пропонується учню під диктовку записати умову задачі, розв'язування задачі письмово і усно, повторення прикладу або задачі вслід за учителем з послідуочим розв'язанням та ін.

Наприклад, при розрізненні на слух математичного матеріалу про дроби вчителька пропонувала такі види роботи:

1) Відріж $\frac{1}{2}$; $\frac{1}{4}$ яблука;

2) Повтори: $\frac{1}{2}; \frac{1}{4}; \frac{1}{5}$
2 4 5

3) Запис під диктовку дробів:

$\frac{1}{2}; \frac{1}{3}; \frac{1}{4}; \frac{1}{5}$

4) Порівняй дроби: $\frac{1}{2}$ і $\frac{1}{4}$; $\frac{1}{4}$ і $\frac{1}{5}$ (постав між ними знаки $>$ чи $<$)

При розрізненні на слух математичного матеріалу використовувались види роботи: демонстрація виконання доручень, складання задач за малюнками, використовуючи комп'ютер та ін.

Найбільшу трудність для сприймання на слух складають зв'язні тексти.

В ході роботи використовуються як знайомі так і незнайомі тексти.

- 1) При сприйманні текстів використовувалась наочність: малюнки, серії малюнків, картки з реченнями та інші.
- 2) При роботі над текстами використовувались конструктивні картки.
- 3) При сприйманні зв'язних текстів використовувались такі види роботи, як складання оповідання із деформованого тексту, вибіркове читання, складання плану, переказ тексту за планом, відповіді на запитання, сприймання на слух слів, словосполучень, частин тексту.

Вибір видів роботи залежить від вікових та індивідуальних особливостей учнів, від складності мовленнєвого матеріалу.

Постійно в процесі роботи з розвитку слухового сприймання вчителька слідкує за станом вимовних навичок учнів: злитністю мови, виділенням ударного складу, автоматизацією звука.

Розділ II. Формування звуковимови у дітей з вадами слуху

На індивідуальних заняттях формування і корекція вимовних навичок у дітей з вадами слуху здійснюється в умовах інтенсивних занять з розвитку слухового сприймання та формування вимови у дітей з вадами слуху, з широкою опорою на збережену функцію їх слухового аналізатора.

Формування звуковимови поряд з формуванням у дітей умінь, навичок слухо-зорово-вібраційного (зорового, слухового) сприймання усного мовлення починається з перших днів перебування дитини у школі і так само паралельно цей процес протікає упродовж усього навчання.

Послідовність вивчення звуків визначена на підставі:

1. частоти вживання їх у мовленні;
2. ступеня доступності звуковимови;
3. необхідності оволодіння вимовою одного звука для засвоєння іншого (наприклад: звук "д" для оволодіння звуком "р");
4. потреби у забезпеченні раннього оволодіння граматичними особливостями мовлення (наприклад: засвоєння звуків "а", "о", "я", "і", "ї", "м", "н", "л" дозволяє широко вживати займенники, розпізнавати їх в усному мовленні, притому, *що* саме займенники входять у широкі зв'язки з дієсловами, відіграють узагальнючу роль при практичному засвоєнні роду, числа іменників тощо).

В основу формування звуковимови покладено складовий метод, який краще забезпечує звукозлиття, попереджує появу призвуків, ефективніше готове дитину до сприймання усного мовлення, до читання та письма.

Крім того, інтенсивне виправлення глухих учнів у вимовленні голосних, що забезпечується складовим методом, робить мовлення виразнішим, зрозумілішим для оточуючих. До звукового методу слід вдаватися лише тоді, коли дитині легше оволодіти вимовою того чи іншого звука ізольовано, а не в складах.

Звуки краще викликати у процесі гри, звуконаслідування, поєднуючи з рухами тіла.

При формуванні звуковимови вчителька використовує звукопідсилюючу апаратуру, вібратори чи індивідуальні слухові органи, вчить дитину вслуховуватись як у вимову сурдопедагога, так і у свою власну, вдосконалюючи в такий спосіб словесну пам'ять, оволодіння звуковимовою, ритмом слова, словосполучення, речення.

Важливою умовою оволодіння звуковимовою у складі, слові є оволодіння руховим, артикуляційним образом звука або звуків. Досконале володіння руховим образом звука є запорукою його виразного і чіткого називання, розпізнання у зверненому мовленні.

Якісна автоматизація звуків здійснюється за таких умов:

1. При засвоєнні рухових образів звуків у складах, словах, словосполученнях, реченнях;
2. у разі вживання складів з тим чи іншим звуком у комунікативно значущих словах, словосполученнях, реченнях;
3. при розпізнаванні звука, що автоматизується у зверненому усному мовленні (при слухо-зоровому, зоровому чи слуховому сприйманні).

Розділ III. Використання сучасних комп'ютерних технологій на індивідуальних заняттях з розвитку слухового сприймання та формування вимови

На сучасному етапі суспільного розвитку, у зв'язку з необхідністю своєчасної підготовки молоді до життя в умовах широкого розповсюдження засобів інформатики і обчислювальної техніки, навчання за допомогою комп'ютера набуває все зростаючого значення. З багатьох характеристик була встановлена перевага комп'ютера перед існуючими в системі освіти технічними засобами навчання.

В останні роки комп'ютер стає одним із видів наочності особливого роду, яка відіграє значну роль в розвитку абстрактного мислення учнів. Тут вступає в силу принцип моделювання. Саме за цим принципом відбувається робота учня з комп'ютером. Цей принцип роботи наочності диктується, перш за все, відмовою від пояснювально-спогляdalьного характеру навчального процесу і переходом на новий активно-творчий характер.

Нові інформаційні технології (методики) несуть в собі широкі можливості для здійснення корекційно-реабілітаційної роботи в спеціальних школах різних типів. Це новий стимул для активізації пізнавальної діяльності учнів, особливо для розвитку операційних компонентів мислення. В процесі взаємодії учня з комп'ютером створюються сприятливі умови для переходу з наочно-практичного на логічно-абстрактний рівень мислення, що дозволяє значно інтенсифікувати розумову діяльність школярів, сприяти розвиткові творчого потенціалу кожної дитини, реалізації її нахилів і здібностей у різних сферах доступної діяльності і спілкування.

У дітей зі зниженим слухом звуження сенсорної сфери дуже часто призводить до ситуацій, при яких накопичення і використання образної інформації символічного (знакового) являється природною формою компенсації. Отже, є підстава вважати, що комп'ютерні засоби можуть сприяти процесу компенсації, оскільки робота з комп'ютером передбачає оперування знаками

(символами) як обхідним шляхом комунікативної взаємодії.

З огляду на це існує актуальна проблема більш ретельного використовування можливостей запровадження комп'ютерних технологій (методик) у навченні дітей з різними сенсорними, фізичними та інтелектуальними вадами.

У теорії і практиці використовуються інформаційні засоби як і в масових школах, так і в навчальному процесі спеціальних шкіл, учні яких за своїм розумовим розвитком, інтересами й потребами здатні користуватися комп'ютером і дуже бажають цього.

Дослідники (В. Воронін, О. Кукушкіна, Т. Федосова) й практики відзначають великий інтерес, високий рівень мотивації, який виникає у дітей в процесі роботи з комп'ютером. Цінною є також думка практиків про корекційний потенціал багатьох комп'ютерних програм, адже кожна дитина під час взаємодії з комп'ютером завдяки наявності різних рівнів складності та диференційованої системи допомоги у потрібний момент може отримати достатню і необхідну підтримку. Взаємодія з комп'ютером переважно призводить до позитивного результату самостійної діяльності учня, що є важливим моментом стабілізації його емоційного стану, одним із засобів самореалізації особистості.

Проблема пов'язана з застосуванням комп'ютерів у навченні, не є новою. Питання навчання дітей за допомогою комп'ютера привертає увагу практиків і вчених різних спеціальностей. Існують різні точки зору на роль комп'ютерів у навченні. Одні розглядають комп'ютер як гру, інші - як спосіб навчання. Колектив авторів, якими керує В.В. Александров, розглядає комп'ютер як навчальний прилад, який допомагає думати і грati. М.Г. Ігнатьєв з авторами вважає, що прихід комп'ютерів у школу дозволив не тільки покращити процес навчання, але й зробити заняття більш цікавими. С. Пейпер розглядає комп'ютер як спосіб колективного розвитку дітей. З нашої точки зору комп'ютер, який використовується в ході формування вимови і розвитку слухового сприймання, поєднує всі ці ролі і дозволяє дітям успішно опановувати знаннями в різних областях.

Метою і змістом занять на комп'ютері являється навчання та реабілітація дітей з важкими захворюваннями психічного та фізичного видів.

Заняття на комп'ютері направлені на розвиток мовлення, корекції слуху, дрібної моторики та розвитку логічного мислення у дітей.

Крім цього, комп'ютер повинен стати для дітей і добрым другом, партнером у грі, і терплячим вчителем, лікарем, справедливим суддею, надійним помічником в оволодінні мистецтвом творчого мислення.

Виходячи з загального розвитку дитини, враховуючи діагноз захворювання і її віковий ценз, для кожної дитини індивідуально розроблений процес навчання на комп'ютері. Тобто створена база даних, в якій введені анкетні дані дитини, діагноз медичних працівників, рекомендації педагога на кожну дитину і на основі цього підібрані навчальні програми.

Навчання конкретної комп'ютерної програми (гри) можна розподілити на три етапи:

Ознайомлення з програмою (грою);

навчання керування нею;

самостійне виконання її.

На індивідуальних заняттях з розвитку слухового сприймання та формування вимови вчителька використовує спочатку найпростіші ігри, поступово ускладнюючи від найпростіших завдань до важчих, що дозволяє постійно підтримувати у дітей інтерес до них. За успіхи - одержання призу, досягнення кількості балів, призова гра.

Програми, які використовуються, можна розділити на декілька груп:

I. Програми реабілітаційно - корекційні.

II. Навчально - пізнавальні програми.

III. Програми розвитку дрібної моторики.

До програм I групи відносяться програми:

I. Аудіометр.

Вона дає можливість, як в ручному, так і в автоматичному режимі тестувати рівень слуху дитини. А також зберігати дані тестів у базі даних, яка розрахована

на 10 років.

Процес тестування заключається в слідуючому: весь звуковий діапазон частот, які сприймає людське вухо ділиться на 8 відділень. По кожному з них видається звуковий сигнал з нарastaючою гучністю, починаючи з найнижчих частот. В момент сприйняття звуку дитиною проводиться фіксація гучності. Після цього вибирається наступний діапазон і так по черзі всі частоти. По закінченню тестування складаються графіки чутливості вух дитини, що є підставою для заключення діагнозу правого і лівого вуха, а також загального діагнозу. Всі ці дані заносяться в базу даних кожної дитини, що дає можливість оперативного доступу до цих даних.

2. *Програма контролю гучності*, що складається з трьох розділів:

a) контролює і виробляє силу голосу.

Процес контролю проходить в цифровому вигляді, ігровому (мультиплікаційному), а також в графічному. На основі графічних даних можна визначити вади вимови: тихо або надмірно голосна вимова, заїкання, нечленороздільна та інші;

b) демонструє постановку звуків і цілих слів.

Використовуючи профілі вимови звуків, програма допомагає дітям в правильності артикуляції звуків, слів, а також динамічної зміни положень артикуляційного апарату при вимові цілих слів. Все це супроводжується звуком;

в) контролює правильність вимови голосних та деяких приголосних звуків за зразком, що задає вчитель.

Вимова звуку дитини і вчителя фіксується графічно, що дає можливість візуального порівняння.

Ці програми розроблені в нашому центрі і використовуються вчителькою на індивідуальних заняттях з розвитку слухового сприймання та формування вимови.

Також вчителька використовує на індивідуальних заняттях такі комп'ютерні програми: "Видима мова", яка включає в себе: ритмічність вимови, злитність вимови.

Ця програма включає в себе:

7. *формування та розвиток членороздільної мови.*
2. *Побудова відповідних та необхідних ритмічних схем.*
3. *Ручна та автоматична корекція темпу.*

Ця програма дає можливість використання даних тестування для інших програм. Немовні звуки. Ця програма включає в себе 5 розділів:

1. *Світ тварин.*
2. *Природні явища.*
3. *Побутові прилади.*
4. *Транспорт.*
5. *Музичні інструменти*

Мета цієї програми - навчити дітей співставляти назву та звук з відповідним зображенням.

До програм II групи відносяться навчально-пізнавальні програми. Однією з цих програм є програма: "Країна чисел". її вчителька використовує, коли працює з учнем над математичним матеріалом. Дитині цікаво пірнати в країну чисел і розрізняти на слух різні числа і виконувати з ними різні дії. Ця гра викликає в учня інтерес до математики, розвиває в нього пам'ять і логічне мислення. При цьому учень добре вимовляє числа і називає дії, які з ними виконує. Програма "Барлога", яку вчителька використовує на індивідуальних заняттях, розвиває в дитини логічне мислення. Дитина вибирає частини одягу, допомагаючи ведмедю справа одягнутися так, як одягнений ведмідь зліва.

"Квітник". Розвиває у дітей здібності спостереження і мислення, допомагає виявити різницю в кольорі. Дитина вибирає жуків або квіти згідно з даними запитаннями.

"Фруктовий сад". Розвиває уявлення дитини про розмір, колір і порядок. Дитина розкладає "мишкою" від більшого до меншого або навпаки - виходячи із запитання.

"Ботанічний сад". Розвиває увагу і здібності спостерігати. Дитина вибирає з трьох комах ту, яка проповзла далі всіх або залізла вище всіх.

"Басейн". Вчить дитину додавати і віднімати невеликі числа. Клацніть стрілочкою по жабках або равликах, щоб вирівняти сторони.

"Будинок чисел". Тренування пам'яті і уваги. Дитина вибирає число, яке відповідає кількості звірів, фруктів і т.д. Ця програма розвиває логічне мислення.

Наступною програмою, яку використовує вчителька на індивідуальних заняттях є програма "Дитячий світ". Вона складається з двох частин. Перша частина - "Вчись малюючи".

Використовуючи інтерес дітей до розмальовування картинок, програма знайомить їх з деякими навиками і дає знання по цілому ряду областей. Програма вводить дитину в світ комп'ютерних тропіків, які допомагають їй вчитися рахувати, писати, розпізнавати голоси звірів і пташок, звучання музичних інструментів, знайомить з прапорами і столицями різних країн, вчить розпізнавати час і розвиває логічне мислення.

Програма пропонує 15 різних тем для вивчення, причому 9 з них мають декілька рівнів складності. Для того, щоб вчитися було цікавіше і веселіше, в програму вкладено 8 ігор, а троль - казкар читає віршики.

Програма "Жива казка". Мета цієї гри - навчити дітей правильно вимовляти назви тварин, рослин. Вона побудована на частотному аналізі слів.

Друга частина - "Чарівний буквар". В цій програмі використана концепція "читання через письмо". Основна ідея цієї програми - зробити читання і письмо захоплюючою грою з "живими" "розмовляючими" буквами. Дитина опиняється в казці, де комп'ютерні тролі дають їй пояснення і завдання, за правильно написане слово показують красиві картинки з цим словом і пропонують різні ігри.

На індивідуальних заняттях з розвитку слухового сприймання та формування вимови вчителька використовує диск "Учись малюючи".

Диск "Учись малюючи "

Чарівний буквар"

№№ п/п	Рівень	Вправа	Гра
1	Алфавіт	а)Знайди потрібну букву б)Надрукуй потрібну букву	Намалюй букву
2	Перша буква в слові	- « -	- « -
3	Прості слова	а) встав пропущену букву; б) склади із букв слово в) вдрукуй (користуючись клавіатурою) пропущену букву.	а)снайпер б) рулетка в) букви невгамовні г) пазл д) дресирувальник е) лабірінт и) змійка к) знайди пару л) телеграфіст м) буквоїд н) піджмурки о) скік - скок с) мозаїка
4	Слова (більш складніші)	-"-	-"-
5	Ненаголошенні голосні	-"-	-"-
6	Дзвінкі глухі приголосні	-"-	-"-
7	М'який і твердий знаки	а) Вибери букви і склади з них слово б) Надрукуй слово	-"-
8	Різноманітні слова	-"-	-"-

1. Скік - скок - знайди букву, що стоїть не на своєму місці
2. Мозаїка - склади слово з половинок букв.
3. Снайпер - збий букви в такому порядку, як вони стоять в слові.
4. Рулетка - зупиняючи стрілку рулетки склади слово.
5. Пазл - склади слово з кусочків.
6. Дресирувальник - допоможи папугам зібрати наше слово.
7. Лабіринт - проведи іжака по необхідній доріжці.
8. Букви - невгамовні - вкажи букву, що стоїть не на своєму місці.
9. Змійка - надрукуй слово, написане на змійці.
10. Знайди пару - відшукай однакові букви.
11. Телеграфіст~послухай, запам'ятай, надрукуй.
12. Буквоїд - буквоїд повинен з'їсти букви по порядку.
13. Піджмурки - наше слово заховалось. Знайди його.

До програм II групи відносяться програми розвитку дрібної моторики.

При цьому вчителька використовує можливості графічного редактора операційної системи "Windows - 98» - «Paint».

Використовуючи можливості графічного редактора, дитина створює свій дитячий казковий світ (кольоровий) і невеличкий проміжок часу живе в ньому. Створюючи все це дитина розвиває дрібну мускулатуру руки.

Використовуючи вище приведене програмне забезпечення на заняттях з комп'ютером і проводячи деякі спостереження можна зробити деякі висновки.

1. Дитячий інтерес до роботи на комп'ютері лежить в основі формування таких важливих структур, як пізнавальна мотивація, довільна пам'ять та увага.

Крім цього для дітей нашого закладу - це реабілітаційні моменти. Комп'ютерні ігри складені в такий спосіб, щоб дитина могла уявити собі не окремі поняття чи ситуацію, а й мала узагальнене уявлення про всі подібні ситуації чи предмети. Не менш важливо, що дитина вчиться усвідомлювати, що рухливі зображення - то знаки, символи реальних речей, отже розвивається "знакова

функція свідомості". Робота з мишкою, клавіатурою добре розвиває дрібну мускулатуру рук, координує рухи, спільну діяльність зорового і моторного аналізаторів. На індивідуальних заняттях вчителька також використовує роботу на комп'ютері з профілями артикуляції вимови звуків.

Учень дивиться на графічне зображення профіля вимови звуку, слухає, як правильно вимовляти цей звук і намагається вимовити цей звук правильно, а потім ці звуки вводяться в слова і учень намагається правильно прочитати ці слова. Ці вправи дають змогу навчати учнів правильної вимови звуків, корегувати силу голосу і, взагалі, вимову.

Розвиток слухового сприймання тісно пов'язаний з формуванням мовленнєвої сторони мови, адже це дві сторони одного процесу. Існуючі спеціальні комп'ютерні програми направлені, як правило, на формування вимови у нечуючих та слабочуючих учнів. При оволодінні звуками мови за допомогою комп'ютерних програм нечуючі та слабочуючі учні сприймають їх (слухозорова) контролюють свою вимову теж слухо-зорово. Таким чином комп'ютерні програми з формування вимови, які призначені для сприймання еталонної вимови звуку вчителем та оцінки особистої вимови. Це означає, що при роботі з комп'ютерною програмою з формування вимови виникають слухові образи звуків, мови, слів, речень, збагачується слуховий словник, розвивається слухове сприймання мови.

В роботі з нечуючими та слабочуючими дітьми на індивідуальних заняттях вчителька Остапова Т. І. Використовує як спеціальні програми, які направлені на формування вимови та розвиток слухового сприймання, так і загальнодидактичні програми, яких зараз достатньо. При цьому розв'язуються наступні завдання:

- *практичне використання програм у процесі формування вимови та розвитку слухового сприймання у дітей зі зниженим слухом;*
- *підбір і обробка мовного матеріалу в процесі роботи над вимовою і розвитком слухового сприймання з комп'ютером;*
- *підбір комп'ютерного матеріалу для досягнення максимальної ефективності в роботі над вимовою і розвитком слухового сприймання;*
- *адаптація загально дидактичних програм для розвитку слухового*

сприймання і формування вимови.

В процесі роботи над розвитком слухового сприймання та вимовою вчителька використовує комп'ютерні програми: "Видима мова", "Ритмічна вимова", "Жива казка", "Немовні звуки".

В комп'ютерних програмах умовно можна виділити чотири групи модулів:

I група - для роботи над диханням і голосом;

II група - для роботи над звуками мови;

/// група — для роботи над словесним та логічним наголосами і виразністю мови;

IV група - для роботи з розвитку слухового сприймання та самоконтролю за власною мовою.

Ці програми створені для оволодіння мовою у відповідності з фізичними характеристиками мови і враховуючими психічно-педагогічні особливості навчання дітей дошкільного і шкільного віку (забарвленість, ігровий характер, мовний матеріал, співвідносний віку, оцінка дій дитини та інші). Вони дозволяють широко використовувати різні аналізатори (кінестетичний, зоровий, слуховий) та їх поєднання.

Комп'ютерні програми з вимови мають мету формування кінестетичного аналізатора кожної дитини, передбачають індивідуальну роботу над вимовою. Саме від дій кожного учня, його вимови залежить як будуть рухатися фігури на екрані і чи будуть вони досягти мети. В процесі роботи з комп'ютером, спочатку під керівництвом вчителя, а потім і самостійно, шляхом проб та помилок, дитина вчиться вимовляти ті звуки мови (слова, склади, фрази), які задані програмою.

Комп'ютерні програми передбачають використання слухового аналізатора, є можливість підключення навушників і мікрофона. Учень може прослухати не тільки мову вчителя, але і свою особисту в момент вимови. Цей модуль можна використовувати для роботи з розвитку слухового сприймання, для чого можна завчасно записати декілька фраз, невеличких текстів і пропонувати розрізняти тексти на слух, працювати над його змістом. Комп'ютерна програма в цілому і даний модуль, зокрема, дозволяють працювати над формуванням контролю за

мовою вчителя і самоконтролем за особистою мовою.

Комп'ютерні програми звернені до зорового аналізатора. Тому кожний модуль програми має своє кольорове оформлення. На екрані рухаються фігурки людей, тварин, казкових персонажів (образів) і т.д.

Все це викликає живий інтерес у дитини.

Наприклад, програма "Світ тварин". Дитина бачить на екрані тваринку і підбирає до неї, як вона говорить, кричить, співає. Фігурки тварин, людей - це старі знайомі з дитячих казок, літератури, життя. Діти їх впізнають і не тільки знають, але й оперують ними, промовляючи звуки мови (слова, склади). В програмі "Жива казка" Знайка складає слово з букв (модуль "Склади слово"). Від дій дитини залежить, чи досягають об'єкти своїх цілей. Це визначає оцінку дій кожної дитини.

В процесі роботи з комп'ютерною програмою ніколи не використовується один аналізатор. Будь-який модуль потребує участі, як правило двох - чотирьох аналізаторів: зорового, слухового, кінестетичного. Наприклад, мовний матеріал, введений в пам'ять комп'ютера у вигляді звуків, складів, слів, фраз, текстів. При необхідності цей матеріал викликається із пам'яті та висвічується на екрані. Дитина бачить, читає і слухає свою вимову за допомогою навушників, мікрофона. Поєднання мікрофонів у процесі формування вимови з використанням комп'ютерної програми сприяє успішному оволодінню вимовної сторони мови. По ходу виконання основного завдання - досягається чистота вимови звуків, складів, слів. Адже дитина намагається успішно виконати умови гри: вимовити правильно звук, звук, слово. При цьому дитина постійно розв'язує задачу, як домогтися потрібного їй результату з найменшими помилками.

Таким чином, комп'ютерні програми сприяють не тільки формуванню вимовних навиків розвитку слухового сприймання, але і розвитку мислення.

В процесі навчання дітей вимові комп'ютерна програма виконує ряд функцій:

- повідомлення нових знань (постановка звука і його сприймання і т.д.):

- закріплення знань (автоматизація звуків мови, вимова, сприймання цього звука і мови з наявністю цього звука);
- самостійна робота над звуками мови, вимовою та сприйманням мови.

Для реалізації названих функцій вчителька використовує ті модулі, які допомагають розв'язати поставлені завдання. Так, при постановці звука спочатку використовує модуль "Калейдоскоп" (програма "Мовний калейдоскоп") для вправ над голосом і його сприйманням. При цьому вимовляється будь-який раніше засвоєний голосний, і він розрізняється на слух, потім застосовує модуль "Побудова спектрів" і намагається від дитини графік вимови, звука, співвідносний зразку, вимові вчителя, і сприйняти на слух.

При автоматизації звуків мови вчителька використовує декілька модулів. Наприклад, в програмі "Шарик - 1", вимовляючи раніше засвоєний будь-який голосний звук з метою вокалізації голосових даних. Потім - модуль "Вінні - Пух - 2", де потрібна точна вимова звука і його сприйняття, порівняння із зразком. Якщо вимова дитини співвідноситься з заданим зразком, то Вінні - Пух "з'їдає" баночки з медом, і гра ускладнюється: підвищується поріг розпізнавання, а баночки з медом вже стоять на другій поличці і т.д. всього чотири полички і чотири рівня розпізнавання звуків мови комп'ютером. В завдання дитини входить сприйняти і вимовити голосний, змінюючи голос, за його забарвленістю у співвідношенні зі зразками, раніше записаними в пам'ять комп'ютера. Потім вчителька переходить до наступного модуля - "Лабіrint", вибрали будь-яку конструкцію, яка є в програмі. Колобок, рухаючись по лабіринту, в співвідношенні з вимовою чотирьох раніше вибраних для вимови звуків (голосних) і позначеніх стрілками направленах, сприяє виконанню декількох завдань сприймання звука, автоматизація вимови у грі, підтримка зацікавленості дитини у процесі виконання вправ, досягнення результативності у грі, сприйманні та вимові.

В багатьох розділах програм є модулі, які сприяють самостійній роботі. Вони мають більше видів контролю у вигляді балів, таймерів, слухової та

вербальної оцінки дій учнів. Наприклад, у програмі "Вчимося говорити" модуль "Шарик - 3" розрахований на самостійну роботу по сприйманню та утриманню голосної вимови звука у визначених межах в момент вимови. Вчителька використовує для цього будь-який голосний, дзвінкий, фрикативний приголосний. Результати роботи оцінюються в балах вербально: "Ти одержав стільки-то балів!", або: "Поздоровляю! Ти перейшов на наступний рівень!"

Оцінка дій учня виражається у різній формі:

- *візуальний* - у вигляді балів таймера з позначенням секунд, зірочок, малюнка цукерки, заштрихованої стрічки часу та інші. Наприклад, в програмі "Мовний калейдоскоп" у модулі "Калейдоскоп" на екрані висвічується час безперервної вимови в секундах стрічки, яка заштриховується по мірі довгої безперервної вимови звука. Крім цього, зміст картинки дозволяє судити про правильність виконання вправи. Наприклад, в цій же програмі в модулі "Рибки" на екрані "пропливають" мальовничі фігури рибок. Чим довше вимовляє дитина звук (склад) на одному видиху, тим більше рибок пропливає на екрані;

- *верbalnyi* - у вигляді напису "Молодець!", "Наївся!", "Мало з'їв!" та ін. Наприклад, в програмі "Вчимося говорити" в модулі "Вінні - Пух - 2", якщо учень не справився із завданням і не перейшов на наступний рівень складності, на екрані з'являється напис "Мало з'їв!", "Ще можна?".

- *слуховий* - у вигляді музичного подарунка (звучання музичної фрази), в поєднанні з якимось малюнком (контур зірки, намальований пунктирними лініями різних кольорів) та ін.

Така система оцінки дій дитини веде до усвідомленості своїх дій, дозволяє оцінювати середній результат. Для одержання позитивного ефекту від виконання дій учень швидше оволодіває алгоритмом вправ.

Працюючи з комп'ютерною програмою з вимови та розвитку слухового сприймання, вчителька правильно підбирає комп'ютерний матеріал для того, щоб з його допомогою добитися найбільшого ефекту у вимові дитини та сприйманні мови. Для цього вона використовує різні варіанти компонування модулів:

- *слідувати існуючому порядку, зберігаючи послідовність модулів,*

заданих програмою;

- *довільно змінювати порядок модулів;*
- *zmінювати порядок модулів в залежності від засвоєння матеріалу дитиною;*
- *визначати порядок застосування модулів в залежності від теми, мети і завдань заняття.*

Найбільш продуктивним є те, що вчителька використовує не один якийсь варіант, а їх поєднання, виходячи з теми, шкільної програми, стану вимови учня дефектного звуку, рівня оволодіння дитиною даним звуком і можливості сприймання мови.

При визначенні порядку використання модулів вчителька керується значимістю цих вправ на різному етапі роботи над оволодінням звуками мови і розвитку слухового сприймання.

1. При проведенні підготовчих вправ для роботи над диханням і голосом використовувались модулі раніше названих програм: "Наявність звуку", "Сила звуку" або "Гучність звуку", які дають можливість контролювати наявність або відсутність звуку, які дозволяють відпрацьовувати плавний та економний, сильний та довгий видих, змінюючи довготу і кратність вимови в поєднанні з сприйманням та вимовою голосних, дзвінких фрикативних приголосних.

2. У вправах по відпрацюванню артикуляційних диференційовок вчителька використовує модулі: "Дзвінкість звуку", "Вимова звуків мови", "Диференціація звуків мови", "Побудова спектрів". Названі модулі дозволяють працювати над постановкою, корекцією, закріпленням і автоматизацією звуку. Це основна частина заняття, дуже насичена змістом і тривала за часом. По мірі сприймання і засвоєння звуку вчителька переходить до його вимови у поєднанні з голосним (приголосним) в прямому, оберненому та інших положеннях. Звук включається у слово, фразу, невеликий текст. При підборі мовного матеріалу рекомендується виходити з видів мовної діяльності по самостійності промовляння (наслідування, читання, завчена мова, самостійна мова).

3. У вправах для роботи над видами наголосів та виразністю мови використовуються модулі: "Дзвінкість звуку", "Наголос", "Інтонація". Тут вчителька використовує і раніше названі модулі, які можуть бути застосовані за межами позначених в них назвах. Наприклад, модуль "Калейдоскоп" застосовується для роботи над злитністю звуків в мові, темпом, діленням мови на синтагми.

Модулі "Сила звуку", "Гучність звуку" можуть бути застосовані для роботи над просодичними елементами мови. Цим вправам вчителька відводить більше чи менше часу, виходячи з теми та завдання. При роботі з комп'ютерними програмами на кожному занятті вона приділяє увагу наголосу та виразності мови.

4. У вправах, направлених на розвиток слухового сприймання, розвиток фонематичного слуху і формування слухового контролю і самоконтролю за мовою, застосовуються майже всі модулі названих програм, але особливе значення має модуль "Мовний ввід - вивід". Цей модуль придатний для розрізnenня, впізнавання та сприймання мови на слух.

Таким чином можна сказати, що організація комп'ютерного матеріалу займає важливе місце у сприйманні мови на слух і формування вимови у дітей з дефектами слуху. Разом з тим вчителька володіє методичними прийомами роботи над розвитком слухового сприймання, оволодінням звуками мови та вимовою. З цією метою вона рекомендує такі прийоми роботи по постановці звуку мови. - *Виклик звуку*.

Для цього вчителька використовує модулі, які вказані у підготовчих вправах. Вчителька підготовляє дихальний та голосовий апарат до вимови звуку, активізує слухові можливості дитини. При цьому звертає увагу дитини на швидку зміну картинки (появу зірочок на екрані) в модулі "Наявність звуку" програми "Вчимося говорити". При відсутності вокалізації чи перервного дихання картинка на екрані статична. Ця вправа продовжується декілька разів. Потім пропонується вимовити звук, який є базовим для постановки вибраного звуку (а - базовий звук для постановки звуків о, е).

- *Показ і прослуховування вимови звуку вчителем.*

При цьому важливо, щоб дитина не поспішала вимовляти звук, тому що потрібно осмислити, свідомо засвоїти всі вимоги, запропоновані до вимови звуку і відображення цих вимог на екрані комп'ютера. Наприклад, при постановці звуку "З" вчителька звертає увагу дитини на ріст грибка (модуль "Грибок", програма "Вчимося говорити"), підйом змії до певної міри (модуль "Змія", програма "Мовний калейдоскоп"). При вимові звуку "С" ні змія, ні грибок не будуть збільшуватися у розмірах. Вчителька співставляє вимову "С" і "З" і звертає увагу на допоміжні можливості програми, тобто на лічильники (таймери, стрічку часу, бали).

Другий показ і прослуховування звуку вчителем і первинна корекція вимови учня. Вчитель промовляє звук, пропонує його прослухати, звертає увагу послідовно на зміст картинки, її зміни на всі види контролю за вимовою, пояснює, яку помилку зробив учень, чому не вийшов звук, дає установку вимовити перший раз, дивиться на екран і слухати, потім вимовити, дивиться на екран, як змінюється картинка, слухати і звертати увагу на один з лічильників, пізніше на другий і т.д.

- *Вимова звуку учнем з усіма вимогами, з послідовним ростом видів (способів) контролю за власною мовою.* Післяожної вимови учнем учитель дає оцінку його роботи над звуком, звертає увагу на екран, вид (способ) контролю і стан сприймання його на слух.

- *Закріплення звуку в мові шляхом включення звуку в склад (слово, фразу).* При цьому спочатку використовується попередній модуль, а потім потрібно замінити його іншим (модуль "Дракон", програма "Мовний калейдоскоп").

- *Самостійна робота над звуком мови на одному з модулів, для чого можна використати іншу програму.*

Робота з комп'ютерними програмами з вимови викликає інтерес в учнів, сприяє свідомому засвоєнню програмового матеріалу і формує елементи контролю і самоконтролю за мовою, розвиває слухове сприймання мови.

Діма Б.2-го класу, працюючи над наголосом, звертає увагу на екран і сумно

говорить вчителю, що у нього не вийшов такий самий малюнок, як в учителя (модуль "Наголос", програма "Мовний калейдоскоп"), просить дозволу продовжити роботу, допомагаючись ідентичності малюнка.

Вже в учнів 1-го класу з'являється бажання і можливість контролю за своєю мовою за допомогою комп'ютера. Так, Андрій П. При роботі над наголосом у слові "помічає", до якого рівня "виріс" грибок (модуль "Грибок", програма "Вчимося говорити") в учителя, потім порівнює його зі своїм малюнком, намагається одержати такий самий малюнок. Коли вчитель пробує йому допомогти, пояснити , учень говорить: "Сам!" шукає шляхи розв'язання: змінює тональність, говорить тихіше, голосніше. Потім дозволяє вчителю допомогти. Вчитель вимовляє слово три рази, пропонує вслухатися у вимову, показує на помилку і пояснює, як її більше не допускати. Учень вимовляє правильно. Вчитель пропонує йому відпочити, але Андрій повторює декілька разів слово, щоб закріпити свій успіх.

В процесі роботи над вимовою в учнів підвищується не тільки інтерес, але й працездатність, бажання допомогти товаришу, в якого щось не входить. Так, Олексій Ф., учень 2-го класу, при вимові словосполучення "Два лимона" на одному видиху декілька разів не зміг вимовити так, щоб заштрихувалася нова стрічка часу. Просить дозволу в учителя продовжити роботу ще, незадоволений, коли не входить, не погоджується займатися на іншому модулі, вимовляти інші слова та словосполучення. Пробує знайти розв'язок сам. Замість глибокого вдиху і економного видиху змінює тональність голосу і швидко витрачає повітря. Нарешті одержав потрібний результат, з радістю показує вчителю на стрічку часу і таймер. Під час відпочинку пробує допомогти своєму товаришеві, в якого ця вправа не входить.

У роботі з комп'ютерною програмою важлива роль відводиться вчителю. Особливо слід виділити майстерність вчителя, яка залежить від глибини його знань, досвіду роботи і любові до дітей. Майстерність вчителя визначає прийом постановки звука, уміння розпізнати дефект, визначити, чим він визначений, вибрати ефективний прийом корекції, домогтися потрібного результату від учня.

Важливе місце належить слуховому контролю вчителя за вимовою учня. Навіть, якщо є комп'ютер, роль вчителя неможливо проігнорувати. Від учителя залежить організація комп'ютерного матеріалу, компонування модулів, їх варіативність згідно темі, меті, завданням та індивідуальним здібностям учня. Не дивлячись на мовний матеріал, який є в комп'ютерній програмі, саме вчитель може підібрати, доповнити у співвідношенні з метою, темою потрібний матеріал, вписати його в комп'ютерну пам'ять і винайти його у випадку необхідності. Таким чином, не дивлячись на застосування комп'ютера у роботі над вимовою вчитель так само залишається важливою і необхідною фігурою і його роль не зменшується, а збільшується у процесі оволодіння вимовної сторони мови.

Слід відмітити, що використання комп'ютера при формуванні вимови у дітей з порушенням слуху, дозволило підвищити інтенсивність занять, збільшити об'єм мовного матеріалу, який учень успішно продукує, при цьому підвищується активність роботи над вимовою, з'являється стимул в учнів до цього виду занять, до самостійної роботи над вимовою, починають формуватися елементи самоконтролю за мовою в учнів, навіть початкових класів, зростає інтерес до роботи розвитку слухового сприймання і формування вимови, і, нарешті, з'являється можливість методичного мислення місця і ролі комп'ютера.

Слід відмітити, що названі програми дозволяють підбирати мовний матеріал згідно здібностей учня, його рівня мовленнєвого та загального розвитку сформованості звуковимовної системи, розвитку слухового сприймання мови.

Крім спеціальних комп'ютерних програм в роботі з нечуючими і слабочуючими дітьми вчитель використовує на індивідуальних заняттях загальнодидактичні комп'ютерні програми, комп'ютерні ігри загальнодидактичного характеру, але їх необхідно адаптувати і переосмислити для розв'язання завдань розвитку слухового сприймання і формування вимови. Потрібно умовно визначити, яку дидактичну і специфічну задачу може виконувати гра. Так, в одній із загальнодидактичних програм модуль "Намалуй" використовувався для сприймання мови з уроків ознайомлення з навколишнім світом по темі; "Частини тіла людини" учню пропонувались на слух завдання

намалювати хлопчика, дівчинку, вибрати деталі обличчя: очі, рот, ніс, вуха, брови, волосся, намалювати обличчя. Учень сприймав завдання за допомогою ЗПА і виконував їх, оперуючи "мишкою".

При сприйманні матеріалу уроків з математики використовувались модулі "Вибери фігуру", "Склади фігуру", змістом яких був геометричний матеріал. Учень за допомогою ЗПА сприймав доручення і виконував їх. Наприклад: покажи (дай, намалюй) на екрані комп'ютера коло (трикутник, прямокутник). Пропонувалось розрізняти на слух математичні вирази при розв'язанні задач і прикладів на екрані комп'ютера: плюс, мінус, дорівнює, більше, менше, порівну і т. д. А також вирішувати невербалльні мисленні завдання: замінити цифри малюнками предметів в такій же кількості та ін.

Загальнодидактичні комп'ютерні програми дозволяють розвивати слухове сприймання і розв'язувати мисленні завдання. Наприклад, модуль "Склади картинку" сприяє розвитку аналізу та синтезу. На слух пропонується дітям назвати частини будинку (дах, стіни, вікна, труба), потім побудувати будинок з цих деталей. Ці ж завдання розв'язує модуль "Дівчинка в саду" учитель на слух задає питання: "Що у дівчинки в руках?", "Хто зайвий?", "Чого не вистачає для малюнка?"

Модуль "Підбери пару" теж використовувався для логічного мислення дитині на слух пропонувались завдання, в яких до певних картинок (дім, стіл, ручка) потрібно підібрати відповідну картинку, щоб вийшла пара: дім - двері, стіл - стілець, ручка - зошит та ін. Неправильний підбір пар не дозволяв виконати завдання на комп'ютері, тобто картинки не поєднувались у пари.

Майже будь-який модуль загальнодидактичних, ігрових комп'ютерних програм можна використати для розвитку слухового сприймання.

Прикладом використання комп'ютерної сучасної технології на індивідуальному занятті з розвитку слухового сприймання і формування мови може бути наступний фрагмент уроку в 2-му класі.

Учню пропонувалась комп'ютерна картинка "Три мавпочки і банан". Перед ним лежать в деформованому порядку речення до цієї картинки, тобто

"розрізний" текст. Учитель читає за екраном мовний матеріал, учень відшукує відповідне речення, повторює його і виконує потрібну дію на екрані комп'ютера, оперуючи "мишкою". Після того, як закінчиться робота по сприйманню тексту, його відтворення в мові і розв'язанню логічних завдань по перебудові фігур на комп'ютерній картинці для досягнення мети, учень під керівництвом вчителя підбирає заголовок до тексту. На завершення учитель за екраном читає ряд заголовків до тексту, складених учнем і запропонованих учителем. Учень вибирає заголовок, який йому сподобався з перерахованих і пропонує його для назви тексту. Таким чином, на індивідуальному занятті розв'язується ряд завдань: розвиток сенсорного відчуття - сприймання мови на слух; моторики - сприймання мови, оперування "мишкою"; мислених завдань - вибір оптимального варіанта розв'язання комп'ютерного завдання.

На цьому ж занятті визначається, який текст дитина сприймає на слух: казку, оповідання; чому він думає, що це казка. Пропонується підтвердити свої слова реченнями з тексту. Учень відповідає, що в казці мавпочки говорять (показує речення з мовою мавпочки), а в житті мавпочки говорити не вміють.

Таким чином, майже будь-яку дидактичну комп'ютерну гру можна використовувати у відповідності з метою і завданнями, які хоче розв'язати учитель: для загального розвитку дитини, формування його пізнавальних інтересів, розвитку мислення та інших психічних функцій, а також розвиток слухового сприймання та формування вимови. Тому вчитель заздалегідь знайомиться з грою і визначає, з якою метою він може використати гру, використовуючи її для розв'язання корекційних завдань. Звідси. Кожна гра на занятті проводиться не тільки заради гри, а виконує певні пізнавальні і розвивальні функції. В процесі гри між учителем та учнем створюються особливі довірливі відносини, тому що вони виступають співучасниками з однієї сторони, а комп'ютер - з другої. Довіра реалізується через надання учневі найбільшої самостійності при виборі розв'язання (рішення), відшукуванні правильної відповіді, спостереженні, порівнянні, групуванні предметів, аналізі та синтезі явищ та їх узагальнень.

Спостереження за роботою учнів з комп'ютером показали, що не всі однаково оволодівають навичками роботи з ним. Так, один учень засвоює в класі програмовий матеріал посередньо, а в роботі з комп'ютером зібраний, уважний, як правило, швидко і безпомилково виконує завдання. А ось учениці, які добре і відмінно вчаться у класі, активні на уроках, мають великий словарний запас, оптимальний рівень розвитку мови, в роботі з комп'ютером проявляють невпевненість, повільність, роблять багато помилок. Тому, для роботи з комп'ютером важливі не тільки рівень навчання, загальний розвиток дитини, але й його психічні особливості, темперамент.

Таким чином, в шкільній практиці потрібно застосовувати дидактичні комп'ютерні ігри для роботи над вимовою і розвитком слухового сприймання.

Необхідно відмітити, що використання як спеціальних комп'ютерних програм, які направлені на формування вимови та розвиток слухового сприймання, так і програм, які пристосовані для цієї мети, сприяє більш успішному оволодінню вимовою, формуванню умінь розрізняти мову в учебному процесі і в позаурочний час, а також сприяє загальному розвитку дитини, мислительної діяльності, що відображається на її навчанні, сприяє більш продуктивному засвоєнню навчальної програми в класі. Учні з різними вадами слуху з великою зацікавленістю і великим задоволенням опановують комп'ютер і сучасні комп'ютерні технології і використовують їх на практиці.

Висновки

Світова педагогічна гуманістична думка ставить у центрі уваги педагогів особистість учня з його здатністю до розвитку та саморозвитку. Щоб дитина виросла повноцінним громадянином з перших днів життя необхідно вчити її говорити.

Виходячи з аналізу досвіду Остапової Тамари Іванівни є підстава стверджувати, що вчитель індивідуальної роботи, використовуючи інтерактивне навчання дітей з особливими потребами, вирішує проблему розвитку слухового сприймання та формування вимови в учнів з вадами слуху, використовуючи сучасні комп’ютерні технології на індивідуальних заняттях.

Щоб дитина добре говорила і творчо мислила її треба навчити. В досвіді вчителька доводить, що важливою ланкою такого навчання і створення відповідних умов за яких, щоб досягти мети, дитина свою діяльність спрямовує на пошук. Це пошук нових знань.

В кожному окремому випадку вчителька обирає той спосіб спілкування з дитиною, який забезпечить взаєморозуміння і можливість керувати діями дитини.

Використовує графічні зображення профілів вимови, які допомагають дітям більш точно і усвідомлено відтворювати основні диференціальні ознаки кожної фонеми. Учень дивиться на графічне зображення профіля вимови звуку, слухає як правильно вимовляти цей звук і старається сам вимовити цей звук правильно, скласти і прочитати слова за профілями вимови звуків. Ці вправи дають змогу навчити учнів правильної вимови звуків, корегувати силу голосу і взагалі вимову учнів.

На індивідуальних заняттях вчителька використовує програми реабілітаційно-корекційні, навчально-пізнавальні та програми дрібної моторики.

Кожна з цих програм має свою мету. Мета реабілітаційно-корекційної програми „Видима мова” – це формування, корекція та розвиток членороздільної вимови.

Навчально-пізнавальна програма „Контроль гучності вимови” має навчальну, пізнавальну та корекційну мету.

Програма розвитку дрібної моторики ставить мету розвинути дрібну мускулатуру руки. Це робота з мишкою, клавіатурою, яка добре розвиває дрібну мускулатуру рук, координує рухи, спільну діяльність зорового і моторного аналізаторів.

Загальнодидактичні комп'ютерні програми сприяють розвитку слухового сприймання і розв'язуванню мисленних логічних завдань.

Наприклад, модуль „Склади картинку” сприяє розвитку аналізу та синтезу.

В досвіді доведено, що пояснювально-ілюстративне навчання оптимально поєднується з проблемним. Це забезпечує розвиваючий ефект. А саме:

- робить навчальний матеріал більш доказовим, сприяючи тим самим перетворенню знань у переконання;
- вчить логічному мисленню;
- краще сприяє розвитку вмінь самостійно переносити відомі знання в нову ситуацію;
- виробляє вміння комбінувати раніше відомі способи розв'язання проблем з новими, оригінальними;
- викликає задоволення, впевненості у свої можливості і тому воно захоплює учнів, формує інтерес до знань;
- сприяє активному формуванню ряду важливих якостей особистості: ініціативності, критичності і самокритичності мислення, сприяє вихованню пізнавального ставлення до дійсності;
- сприяє розвитку вміння бачити нові проблеми у звичних, стандартних ситуаціях.

Діяльність педагога орієнтована на забезпечення активної корекційної роботи на основі інтерактивних технологій.

Вчителька на індивідуальних заняттях використовує:

- індивідуальну роботу;
- роботу парами;
- роботу у групах за інтересами;
- роботу „Маленького вчителя”;

Вчителька є еталоном для учнів. Учень намагається досягти правильної вимови звуку, складів, словосполучень, речень, досягти зразка вчителя. Вчителька виступає в ролі організатора діалогічного навчання. Все це сприяє співпраці педагога і учня, надає можливості реалізувати особистісно-орієнтовне навчання.

В центрі уваги – формування вимови та розвиток слухового сприймання, підготовка дітей до практичного спілкування у самостійному житті.

Всі інноваційні технології з розвитку слухового сприймання та формування вимови при допомозі використання сучасних комп’ютерних технологій на сучасному етапі розвитку суспільства сприяють кращому засвоєнню програмного матеріалу, практичної готовності до самостійного життя.

Взаємодія учня з комп’ютером призводить до позитивного результату самостійної діяльності учня, що є важливим моментом стабілізації, його емоційного етапу, одним із засобів самореалізації особистості.

Педагогічному стилю вчителя індивідуальної роботи Остапової Т.І. притаманне:

- постійний пошук шляхів удосконалення навчально-виховного процесу;
- досконале володіння методикою корекційно-розвивального навчання і виховання дітей з особливими потребами;
- утвердження власної самооцінки дитини з психофізичними вадами розвитку.

Список використаної літератури

1. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования. Мышление и речь. Проблемы психологического развития ребенка. М. 1956.
2. Миронова С.П., Матвеєва М.П. Реалізація індивідуального підходу до дітей з вадами інтелекту у процесі навчання. Кам'янець-Подільський К-ПРПУ.2001 – 28 с.
3. Назарова Л.П. Спеціальна педагогіка.
4. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – К. А.С.К., 2004 – 192 с.
5. В.О.Сухомлинський. вибрані твори в 5-ти томах. Т.2. – К.1976. – с.554.
6. Л.П.Назарова. Методика розвитку слухового сприймання у дітей з вадами слуху.
7. Корекційна робота в умовах інтерактивного навчання молодших школярів з вадами слуху// Імідж сучасного педагога: Спеціальна педагогіка реалії та перспективи (Полтавський державний педагогічний університет ім. В.Г.Короленка). – 2004. -№8-9. – с.58 – 59.
8. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. Науково-методичні збірники. Випуски 1,2,3,4,5,6,7. інститут спеціальної педагогіки АПК України. К. Науковий світ. 2001 – 2007.
9. Н.Сененко. Дидактичні підходи до створення та використання педагогічних комп’ютерних технологій для осіб з особливостями психофізичного розвитку. Науково-методичний збірник. К., 2006.
10. Кашуба Л., Кендюкова А. Інноваційні освітні технології: ідеї, пошуки, впровадження. Науково-методичний збірник. К. – 2006.
11. В.Боднар. Сучасні тенденції розвитку теорії та практики корекційної педагогіки і спеціальної психології. Науково-методичний збірник. К. – 2006.

12. О.Савченко. Розвиток слухового сприймання у дітей з порушеннями слуху за акустико-лінгвістичним підходом. Науково-методичний збірник. К. – 2006.
13. Д.Зайка, Д.Лішун, К.Луцько. використання комп’ютерної програми „Живий звук” в процесі навчання дітей з вадами слуху та мовлення. Науково-методичний збірник. К. – 2006.
14. В.Боднар, Д.Заболотний, В.Овсяник та інші. Комплексна реабілітація дітей-інвалідів зі слуху на основі новітніх корекційно-педагогічних і технічних технологій. Науково-методичний збірник. К. – 2005.